

ПРОЦЕСЪТ НА ЕВРОИНТЕГРАЦИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ НА БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Людмил Несторов
Катедра “Обща теория на икономиката”
СА “Д. А. Ценов” – Свищов

Резюме:

Присъединяването на България към Европейския съюз е стратегическа национална икономическа политика. В настоящата статия посочвам причините и факторите за евроинтеграцията на страната. Извеждам на преден план проблемите свързани с изпълнението на икономическите критерии за присъединяване. Спирам се на някои от рисковете, които крие евроинтеграцията за нас. Тезата, която защитавам е, че евроинтеграцията е съвременната икономическа политика, която може да стимулира в дългосрочен план икономическия растеж у нас и да стане основа за повишаване жизненото равнище на населението.

The process of integration in EU - perspectives of economic growth for Bulgaria

Head Assist. Ph. D. Lydmil Nestorov
Department of Theory of Economics
Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Abstract:

Bulgaria's integration in EU is a strategic national economic policy. In this article I indicate the reasons and factors for the country's integration in the EU. I point out the problems, connected with the implementation of the economic criteria for the integration. I examine some of the risks that the Euro-integration keeps for us. The thesis I support is that the Euro-integration is a modern economic policy that can stimulate in a long-term period the economic growth in Bulgaria and that it can become a basis for lifting the life standard of the population.

Key words: European Union, economic growth, economic policy, new markets, privatization, monetary and fiscal policy.

Причини за присъединяване на България към ЕС

В настоящата разработка ще се опитам да се спра на някои от по-важните икономически проблеми стоящи за решаване пред страната в близко бъдеще, което би помогнало да се ускори процеса на евроинтеграция на страната.

През периода на своето съществуване ЕС се превърна в един от важните фактори в международните отношения не само в Европа, но и в света. Причината за това произтича от мащабите и дълбочината на интеграционните процеси, които протичат както вътре в него, така и от неизбежните връзки с другите страни, които остават извън него.

Ето защо анализът на състоянието и оценката на перспективите за предстоящото разширяване на ЕС с нови държави е важен икономически и политически проблем, от решаването на който зависи бъдещето на единна Европа.

Настъпилите важни политически и икономически промени в страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) след 1989 година дават основание за предстоящо пето разширяване на ЕС. Приемането на нови страни за членове на ЕС е принципен въпрос, тъй като предизвиква значителни количествени и качествени изменения в интеграционния механизъм и институциите на съюза, а така също поставя и редица проблеми пред страните – кандидати, а и пред самия ЕС.

Редно е да си зададем въпроса, защо страните от ЦИЕ (в това число и България) желаят да се присъединят към ЕС, въпреки тежките икономически реформи и високата социална цена, която трябва да заплатят? Отговорите може да потърсим в следните насоки:

1. Това е безспорно сигурността, че ще живеем в едно демократично пространство, в което мирът между народите и защитата на малцинствата са гарантирани. Тази перспектива е особено важна за страните от нашия балкански регион, така както на времето се отнасяше за Гърция, Испания и Португалия.

2. Перспективите за икономическо развитие, които доказаха своята мащабност при всички други разширявания. Достъпът до нови пазари, нови технологии и до структурните предприєдинителни фондове на ЕС създава реални предпоставки и стимули за икономическо развитие.

За нас присъединяването към ЕС е от стратегическо национално значение. От това, което България ще направи през следващото десетилетие в отношенията си с ЕС, зависи дали нашата страна действително ще се утвърди като свободна, демократична и просперираща държава с достойно място в международните отношения. Присъединяването към ЕС не е самоцел, а средство за постигане на такива важни национални цели като стимулиране на икономически растеж и повишаване жизненото равнище на населението. В този смисъл може да се каже, че политиката за присъединяване на България към ЕС е стратегическа, национална политика.

Важен фактор за ускоряване присъединяването на България към ЕС и за в бъдеще ще бъде запазване на макроикономическата стабилност в страната и повишената резултатност от провежданата политика на реформи и стимулиране на производството. Това ще доведе до подобряване на икономическите позиции на страната спрямо другите страни – кандидатки за членство в ЕС и с произтичащата от това промяна на отношението към нея на самия Евросъюз.

Благоприятен фактор може да бъде също и ускоряването на процеса на хармонизиране на българското с европейското законодателство, по който показател в момента България е по-напред от повечето източноевропейски страни.

Голямо значение за България ще има еволюцията на обстановката на Балканите и по-точно тази в СРЮ, Македония и Косово. Поне на сегашния етап ролята на този фактор за развитието на България и нейните интеграционни отношения с ЕС е преобладаващо негативна.

Проблеми по присъединяване на България към ЕС

Основните проблеми на страната в процеса на нейната евроинтеграция са свързани с изпълнението на икономическите критерии от Копенхаген.

Между България и страните от ЕС са налице съществени структурни различия. Относителният дял на селското стопанство в създаването на БВП у нас през 2000 година е все още висок - 14.5%, а в страните от ЕС той средно е 5%. Все още недостатъчно е развита като структура сферата на услугите, въпреки, че тя вече се доближава по размер с тази на Общността – 57.7% от БВП при 60% за ЕС. Равнището на общата факторна производителност у нас е 4-5 пъти по-ниско от това в ЕС. Конкурентноспособността е едва 19% от тази на европейската икономика. Средната работна заплата на час в България е 0.55 долара. В Германия тя е 30, а в Гърция 10. Безработицата в Съюза е около 7-8%, а у нас тя е 18-19%. Все още е високо и равнището на външния ни дълг, което не отговаря на изискването на ЕС да не надвишава 60% от БВП на страната¹.

Наивно е да се очаква, че за кратък период (5-6 години) България ще достигне по БВП на човек от населението страните от ЕС, след като той в момента е 22 на сто². Но в същото време е възможно към средата на десетилетието, ако се запази темп на икономически растеж от 5% и повече, страната да достигне съпоставимо с другите страни – кандидатки за членство от втората група положение по основните икономически показатели.

Делът на частния сектор в БВП през 2000 година възлиза вече на 69.3%. През 2000 година частният сектор е произвел над 99% от основните селскостопански продукти, а върнатата с нотариални актове обработваема земя достигна 90%³. От началото на 1997 година в страната се провежда последователна ценова либерализация, в резултат на което общо взето цените в страната се формират на базата на равновесието между търсенето и предлагането.

Провежда се последователна политика на либерализация на външната търговия. През последните десет години търговските отношения на България със страните от ЕС се развиват и задълбочават с бързи темпове. Ако през 1991 година относителният дял на износа към ЕС е бил 15.78% от общия външен стокообмен, то през 2000 година той вече е 51.04%, а вносът се е увеличил за същия период от 20.7% на 44.08%⁴. Очаква се с развитието на интеграционните процеси стокообменът да се увеличава.

Страната успя да постигне определена макроикономическа стабилност, икономически растеж (вече четвърта поредна година, като спрямо 1999 г. той е 5.8%)⁵, положително бюджетно салдо, стабилен и нисък лихвен процент (4.5%), достатъчен валутен резерв (над седем милиарда лева), намаляване на относителното бреме на външния и вътрешен дълг. Този съществен напредък по отношение критериите от Маастрихт България постигна благодарение на икономическата си политика, опряна на успешното функциониране на валутния борд.

От друга страна, обаче, либерализацията на цените не гарантира сама по себе си създаването на действаща пазарна икономика. Необходимо е органите

¹ Виж Виенски институт за икономически изследвания: <http://www.wiwi.ac.at>

² Пак там.

³ Виж "Статистически справочник", С., 2001 г., стр. 190-191.

⁴ Виж "Статистически справочник", С., 1991 г., стр.190 и 2001 г., стр.165.

⁵ Пак там стр. 186

Списание "Диалог", 1. 2002

за защита на конкуренцията да функционират добре, фирмите да могат свободно да влизат и излизат от пазара, без да се сблъскват с бюрокрация и корупция. Необходимо е юридическата среда да бъде стабилна, а правосъдието да се упражнява еднакво за всички. Банковият сектор трябва да влезе в ролята си на източник на кредити за икономическите агенти. Тези условия са все още в стадий на формиране в България, въпреки напредъка в тази насока.

Основен проблем пред България е невъзможността страната да се справи с конкурентния натиск на пазарните сили в Съюза, още повече, че все още не е приета правната рамка на вътрешния пазар на ЕС. Конкуренцията на западните пазари плаши нашите износители. Европейските пазари са изключително конкурентни, а в много области те са строго регулирани. Ограниченият достъп до дистрибуторските канали на Западна Европа и вътрешните субсидии в Общността също се отразяват зле върху експортната дейност на нашите фирми. Очертават се три групи бариери пред **конкурентноспособността** на българските производители. Първата група обхваща тарифните и нетарифни търговски ограничения, наложени от ЕС, с които се сблъскват нашите предприемачи. Сериозна преграда също представляват експортната ценова политика на ЕС и импортните мита. От тук и стремежът ни за членство в ЕС, чрез което да преодолеем веднъж завинаги тези бариери и те да работят за, а не против нас. Втората група представлява вътрешни за България фактори, които затрудняват износа – цените, доставчиците, дистрибуторите. Високите производствени разходи на продукцията, стагнацията на вътрешния пазар и липсата на информация са проблем за голяма част от износителите. Други причини за ниската конкурентноспособност на българските производители са: трудностите при получаване на кредити за производствена и експортна дейност; слабото маркетингово проучване за възможностите да се изнася; липсата на опит при излизането на нови пазари; неефективният производствен процес; трудностите при разплащанията и др. Новопоявилите се участници на европейския пазар трябва да диференцират своите продукти по качество или цени, а тези две сфери са силно защитени в ЕС.

Един от особено важните проблеми, който трябва текущо да решава нашата страна в процеса на евроинтеграцията, е **миграцията на работна сила**. Чувствителната разлика в нивата на доходите и пренасянето на производствените фактори (включително и труда) между ЕС и страните от ЦИЕ ще продължава да съществува още десетилетия. Отстраняването на съществуващите бариери пред търговията и мобилността на факторите обаче е слабо вероятно да създаде напрежение на пазарите на труда в ЕС, тъй като потоците от труд и капитали от ЦИЕ насочени към Съюза няма да са толкова значителни, понеже тези страни са малки. Освен това в Общността ще имат място за работа и развитие повече квалифицираните специалисти, което ще създаде проблеми за новоприетите страни, а не толкова за страните от Евросъюза. От това и основният въпрос за нас е как да задържим нашите специалисти да работят тук? Надеждата е, че с приемането ни в ЕС ще се увеличат благоприятните условия за бизнес и у нас, а с това и възможностите за развитие на талантливите и предприемчивите в страната, а не извън нея.

За успешната евроинтеграция на страната от важно значение, в дългосрочен аспект, е **преструктурирането на българската икономика**. От

това ще зависи конкурентноспособността на нашето производство, темповете на икономически растеж и заетостта на работната сила.

В основата на реструктурирането е **приватизацията**. По данни на агенцията за приватизация размерът на приватизираните активи към 31.12.2000 г. възлиза на 37% от общата сума на активите на държавните предприятия, като над 50% от подлежащите на раздържавяване активи вече са приватизирани. Общият финансов резултат от сключените до 22.06.2001 година приватизационни сделки е 10437.173 млн. лева, а прекият финансов ефект е 5397.554 млн. лева, от които 4168.963 млн. лева са договорените плащания, 1218.393 млн. лева поети задължения и 19.198 млн. лева изплатени задължения. Общо договорените инвестиции са за 5039.619 млн. лева. Цифрите са добри, но остава отворен въпросът за ефективността от функционирането на приватизираните предприятия и след приватизационния контрол.

Важна част от реструктурирането на българската икономика е провежданата **аграрна реформа**. На този етап може да се каже, че частният сектор в българското селско стопанство е доминиращ. Проблемът тук е необходимостта от комасация (т.е. уедряване) на земята и въвеждането на съвременни форми на селскостопанско производство у нас, което да го направи конкурентоспособно на това в ЕС. Необходимостта от тези мерки се налага и от факта, че ЕС е не само най-големият вносител на селскостопански продукти в света, а и от това, че той е най-важният търговски партньор на всички страни кандидатки. Все по-належащ става и въпросът за развитието на пазара на земя, който да ускори навлизането на капитали в отрасъла и неговото обновяване.

Оптимизъм в сферата на селското стопанство и доближаването му до критериите на ЕС внасят средствата, отпуснати по програмата САПАРД⁶. Тя е създадена от ЕС с цел подпомагане подготовката на страните-кандидатки в областта на селското стопанство в периода 2000-2006 година. Съгласно тази програма ежегодно на България ще се отпускат средства в размер на 53 милиона евро. Проблемът тук е, че са завишени критериите за получаване на тези средства от фермерите, което затруднява достъпа им до тях.

С оглед на изявената от представители на МВФ стратегия в бъдеще фондът да ограничи финансирането на развиващите се пазари, ще се наложи постепенно България да се преориентира към дисциплиниращите капиталови пазари на ЕС като основен източник за финансов ресурс. До момента на управляващите им беше по-лесно да разчитат на "лесните" пари на МВФ, вместо на по-строгите и по-скъпите капиталови пазари.

Важен проблем по пътя ни към Европа, чието решаване не търпи отлагане, е **затягане дисциплината в митническата администрация** с оглед пресичане на нелегалния трафик на хора, стоки, наркотици и оръжие. Това е част от един по-голям проблем – корупцията, където страната търпи голяма критика от страна на ЕС. Затягането на дисциплината по митниците ще има положителен икономически ефект - увеличаване събираемостта на митническите сборове и увеличаване приходите в бюджета. Освен това по този начин България ще докаже пред своите европейски партньори, че може да поеме своята част от отговорността за защита на външната граница на ЕС, както

⁶ Виж за повече подробности в-к "Пари плюс" от 16.06.2001 г. Списание "Диалог", 1. 2002

и отговорността по прилагане на общата търговска политика. Въпреки напредъка относно борбата с трафика на хора и наркотици България все още има какво да направи в тази област.

Основен проблем у нас е, че **все още няма работеща система за оценка на съответствието на новото законодателство с европейското право**. Ако това беше направено то не биха съществували многобройните лицензионни и разрешителни режими за бизнеса, които спъват неговото развитие и създават благоприятна среда за корупцията. По-голямата беда е, че понякога приетите набързо и не дотам прецизирани закони не позволяват устойчиво функциониране на институциите на демокрацията и създаването на нормална пазарна среда. В това се състои и една от пречките за разгръщане на предприемаческата инициатива на българските граждани и за увеличаване на преките чуждестранни инвестиции.

Членството на България в Европейския съюз крие и някои **рискове**. По-важните са: трудността за отстояване на националните интереси в условията на различно съотношение на силите между страните-членки и решаването на някои проблеми, свързани с приспособяването ни към механизма за многостранно сътрудничество, в който България ще се ангажира от позициите на малка и икономически по-слабо развита страна.

Процесът на евроинтеграция и възможностите за икономически растеж в България

В крайна сметка България ще има значителни предимства от членството си в ЕС, защото една малка страна като нашата практически няма възможност да оказва влияние върху световната политика. Докато ЕС, въпреки всичките си проблеми, е един успешен интеграционен модел, който има за основа демократичните принципи на съжителство, където малките страни имат възможността да влияят върху вземането на решения във всички области.

Приемането на България в ЕС ще създаде много по-голяма вътрешна стабилност, изразяваща се в укрепване на демократичните институции, необратимост на икономическите реформи, борба с организираната престъпност и сенчестата икономика и др.

Вътрешната политическа и икономическа стабилност е в основата на онзи бизнес климат, който търсят чуждестранните инвеститори. Това е реална предпоставка за увеличаване притока на преки чуждестранни инвестиции, тъй като се намалява политическият риск и съществува ясна икономическа перспектива за развитие на страната. Предвидимостта на икономическата политика на страната създава сигурност в чуждестранния инвеститор, което е особено важно при проектирането на дългосрочни вложения. От особено важно значение за чуждестранните инвеститори е и хармонизиране законодателството на страните-членки с това на Съюза, което ги предпазва от неприятни изненади.

Членството на страната в ЕС разкрива много добри социални и икономически перспективи за развитие на страната. Практиката показва, че след приемането им за членки на Съюза страни като Португалия, Гърция и Ирландия, които са били сравнително изостанали преди влизането си в Общността, постигат след това значителни икономически успехи. Причините

за това са премахването на всички пречки за външна търговия, създаването на един по-голям вътрешен пазар, премахване на пречките пред свободното движение на хора, капитали и услуги,. Всичко това от своя страна води до намаляване на разходите и повишаване ефективността на икономическите агенти, а като макроикономически ефект стимулира икономическия растеж и съдейства за увеличаване на жизненото равнище на населението.

Непосредствено икономическо влияние оказва и достъпът до структурните фондове на Общността⁷. Става дума за големи по размер парични средства, които могат да се ползват при определени условия от новоприетите страни, които имат до 75% БВП от средното за Съюза равнище на човек по този икономически показател. Ако съпоставим тези средства с вноските, които се предполага, че ще правим в бюджета на ЕС, ние ще се окажем получатели на доста големи по размер финансови средства (от порядъка на няколко стотин милиона евро), които са необходими за нашето икономическо развитие и за повишаване жизнения стандарт на нашите граждани.

От важно значение за нас е, че присъединяването ни към обединена Европа ще увеличи многократно и възможностите за реализация на младите хора. Те ще могат да намерят по-добро признание за професионализма и способностите си. Тази положителна прогноза се потвърждава и от редица изказвания на видни западни политици и бизнесмени в последно време, от които личи, че Съюзът все по-вече ще има нужда от млада и добре образована работна сила, за да устои на глобалната конкуренция.

Когато се говори за разширяването на ЕС е редно да си зададем и въпроса, какво ще спечели или загуби той от този процес? Евроскептиците извеждат на преден план големите разходи на средства от бюджета на Общността, които трябва да се вложат в новите страни-членки, а биха могли да се инвестират в самия Съюз. Големи проблеми поражда и конкуренцията, която създават новите кандидати за присъединяване относно ползването на средствата от фондовете спрямо вече приетите по-слабо развити страни-членки, като например Ирландия, Гърция, Португалия, Трябва да се има предвид и засилване на конкуренцията в селското стопанство и някои други отрасли, което ще доведе до изостряне на противоречията между новите и стари страни-членки на Съюза. Притеснение буди и навлизането на евтина и квалифицирана работна ръка, която ще измести местната по-ниско квалифицирана и др.

Онова обаче, което кара политиците от Западна Европа и не малка част от населението в нея да подкрепи разширяването на ЕС на изток е възможността да разширят своите пазари, да привлекат квалифицирана и сравнително евтина работна ръка, въз основа на това да намалят производствените си разходи и увеличат икономическата ефективност, да станат по-конкурентоспособни на световния пазар. Това се доказва и от думите на бившия президент на Европейската комисия Жак Делор, който в едно свое изказване посочва, че: "По време на завършване изграждането на общия пазар резултатите са убедителни. Стимулирането, дължащо се на общия пазар

⁷ Виж за повече подробности в-к "Пари плюс" от 16.06.2001 година. Списание "Диалог", 1. 2002

позволи на Европа да познае през 1992 година (от 1980-до 1992 г.) период на изключителен растеж, със създаването на 9 милиона нови работни места⁸.

Положителният икономически ефект от разширяването на ЕС се потвърждава и от едно изследване поръчано от Европейската комисия на екип под ръководството на Паоло Секини. В своя доклад той посочва, че в резултат от цялостното премахване на бариерите от всякакъв характер (административни, физически, технически, данъчни) Общността би трябвало да отбележи увеличаване на своя БВП с 4.5%, създаването на 1.8 милиона нови работни места, общо понижаване равнището на цените с 6.1% и спадане на безработицата с 1.5%.⁹ За постигане на посочените ефекти експертната група дава срок поне три години след завършване изграждането на общия европейски пазар. Може би защото процесът на изграждане все още не е приключил затова в ЕС все още не се забелязват тези положителни икономически ефекти, но те предстоят. От тук идва и оптимизмът на двама автори от Германия, които в резултат от направено свое изследване по проблемите на присъединяването към Европейския съюз на страните от ЦИЕ достигат до следния извод: “въпреки все още големите различия в областта на икономиката между страните от ЕС и страните от ЦИЕ е необходимо тяхното по-бързо присъединяване към ЕС. Стимулирайки търговските потоци, това би помогнало да се засили синхронизацията на циклите и следователно би повишило готовността на онези страни, които дотогава не са покривали критериите за влизане в ЕС, да ги достигнат на един по-късен етап.”¹⁰

За страните от ЕС не е безразлично с какви страни ще граничи в бъдеще и как тяхното политическо и икономическо развитие ще се отрази на самия Съюз. Ако страните от ЦИЕ са част от Общността, степента на тяхната стабилност и просперитет ще бъде много по-голяма, отколкото, ако те са извън него. В обратния случай те биха се превърнали в постоянно създаваща етнически, политически и икономически проблеми зона, арена на сблъсък между самите велики сили. За това приобщаването на страните от ЦИЕ е от изключително важно значение за самия ЕС, тъй като това би било гаранция и стабилна основа за неговата стабилност, просперитет и сигурност в дългосрочен план.

Присъединяването на ЦИЕ към ЕС се оказва взаимно изгодно от различни гледни точки и за двете страни. То може да се превърне в стимул за развитието на икономиката на Общността, а оттам и за едно ново, по-важно място в световната икономика. А за страните от ЦИЕ няма друга успешна алтернатива за постигане на висока степен на стабилност, сигурност и благоденствие, освен членството в ЕС. В това отношение България не прави изключение.

България има своите шансове за присъединяване към ЕС и добри перспективи за по-нататъшно добро икономическо развитие. Тя има какво да

⁸ По Панушев Е. “Изграждане на обединена Европа: икономически растеж и заетост на населението”, сп. “Икономическа мисъл”, бр.2/1998 г., стр.68.

⁹ Пак там.

¹⁰ Виж за повече подробности д-р Лоранс Буун и д-р Матилде Морел “Привързване на Централна и Източна Европа към Европейския съюз”, сп. “Икономическа мисъл”, бр.3/2001 г., стр. 89.

Списание "Диалог", 1. 2002

даде на ЕС. Най-малкото това, че тя е стабилизиращ фактор на Балканите със своята умерена и балансирана външна политика, с макроикономическата си стабилност, с квалифицираната си работната ръка, със своето местоположение, с възможностите за развитие на екологично чисто селското стопанство, туризъм, енергетика, пренасяне на нефт и природен газ и т.н. От нас самите, като народ, от нашите политици и от провежданата от тях икономическа и външна политика зависи доколко бързо ще се приобщим към голямото европейско семейство.